

Slachthuis vijf

THEATER ROTTERDAM /
ERIK WHIEN

Oorlog en
bombardementen:
zo gaat dat (nog
steeds)

Johan Thielemans

Gezien op 04 september 2022
Live Stream ITA Live

'Slaughterhouse five', een roman van de Amerikaanse auteur Kurt Vonnegut uit 1969 is een bitterzoete aanklacht tegen de oorlog. Het boek spreekt via een omweg over de zinloze vernietiging van Dresden op 13 februari 1945. Vonnegut vertolkt zo een fatalistische kijk op het leven. 'Zo gaat dat' is de samenvatting van zijn filosofie – wrang, geestig, droef én vrolijk. De virtuoze toneelversie van het boek door Theater Rotterdam, in een regie van Erik Whien, laat de complexiteit van het boek tot zijn recht komen. Alle lof voor hoofdrolspeler Bram Suijker.

08 SEPTEMBER 2022

'Slachthuis Vijf' is een uitstekend voorbeeld van een avontuurlijke periode in de Amerikaanse letteren. Vonnegut werd op het einde van de Tweede Wereldoorlog krijgsgevangene gemaakt en opgesloten in slachthuis vijf. Hij zag zo nog een glimp van de barokke glorie van de stad die die tot dan toe van oorlogsgeweld gespaard bleef. Op de fatale 13de februari 1945 regende het echter Engelse brandbommen. Ze vernietigden de stad, al was die objectief geen oorlogsdoelwit. Het ging er gewoon om het moreel van de Duitsers te kraken. Churchill als griezelige voorloper van Poetin, kan je zeggen. De roman maakt, ongewild, vanzelf de brug met onze hedendaagse gruwel.

Vonnegut bedacht een speelse vertelvorm om te spreken over zijn ervaringen. Hij greep terug naar Kilgore Trout, een science fictionauteur die wel vaker opduikt in zijn oeuvre. In 'Slachthuis Vijf' beschrijft Trout de ideale wereld Tralfamodorië. Die kent geen pijn. De tijd is volgens Tralfamadoriërs namelijk niet rechtlijnig. Je kan elk tijdstip kiezen. Je kan dus altijd terug naar leuke momenten, en de dood bestaat niet. Vonnegut zette deze vreemd optimistische theorie af tegen de vernietiging, pijn en ellende in Dresden. De boodschap lijkt te zijn: blijf niet bij het lijden en de verwoesting staan. Om verder te leven moet de mens naar de vreugdevolle ogenblikken grijpen.

Billy Pilgrim is het personage dat in 'Slachthuis vijf' de oorlogsgruwel onderging. Vonnegut voert hem op dat moment op maar ook ruim twintig jaar later. Hij is dan geestesziek. Zijn dochter verzorgt hem maar zijn zoon wil gaan vechten in Vietnam. Billy kan hem niet van dat plan afbrengen. Zijn pacifisme blijkt niet overtuigend genoeg. Zijn (ingebeelde) reizen naar Trafaladorië bieden hem een uitkomst. De reizen naar dat ideale land gebruikt Vonnegut om een filosofie te ontwikkelen die Billy Pilgrim troost bieden. Of ze ook de lezer troosten is een heel andere vraag. Het verhaal verspringt voortdurend tussen deze verschillende verhaallijnen – wat de roman het karakter geeft van een mozaïek.

De onderliggende boodschap is fatalistisch. 'Zo gaat dat' sluit als een mantra elke gebeurtenis af. We zitten gevangen in wat ons overkomt, stelt Vonnegut. Hij verduidelijkt dit met een metafoor: we zijn als het insect dat opgesloten is in een steen. We hebben geen greep op de gebeurtenissen, zodat we slechts laconiek, en zonder emoties moeten concluderen: 'zo gaat dat'. Om een soort kosmische onverschilligheid uit te drukken, gebruikt Vonnegut de roep van een vogel: wat er ook gebeurt, je hoort als commentaar: Poetiewiet. Op een vreemde manier is dit geen opstandige roman.

Koen Tachelet bewerkte deze roman voor drie spelers. Technisch gaat hij zeer kundig om met de wisselende stemmingen. Toch komen twee aspecten van de roman niet geheel tot hun recht. De bewerking mist de zwarte humor van Vonnegut – de grijns die je voelt bij het lezen ervaar je niet bij de toneelbewerking. Ook het humanistische aspect van de roman komt niet sterk uit de verf. Vonnegut gaf zijn boek de ondertitel 'De Kinderkruistocht' mee. Hij trekt van leer tegen politici, die hun conflicten laten uitvechten door soldaten die nauwelijks het kinderleven ontgroeiden.

Daar staat echter de sterke acteursregie van Erik Whien tegenover. Hij koos voor een sobere uitwerking, die alle aandacht naar de spelers laat gaan. Alleen in Trafaladorië maakt hij gebruik van rode lichteffecten. Het is het E.T.-moment van de voorstelling. Vooral Bram Suijker draagt de voorstelling. Hij is de onfortuinlijke Billy Pilgrim én de verteller. Zo wordt de voorstelling een soort virtuoze monoloog voor een acteur die moeiteloos schakelt tussen de verschillende registers – die vaak elkaar in korte tijd opvolgen. Hij kreeg voor zijn vertolking terecht een prijs. Hij wordt bijgestaan door Hannah Hoekstra als zijn dochter – de kalme, ernstige verzorgende stem- en door Jip van de Dool- in verschillende rollen, die elk een aspect van de viriliteit illustreren.

De voorstelling is overtuigend theater. Je hebt nauwelijks het gevoel dat je een romanbewerking ziet. De afstandelijkheid die zo nauw aan het hart van Vonnegut lag, krijgt een boeiende gestalte. Als de voorstelling in het laatste deel inzoomt op de gebeurtenissen in Dresden wordt de vertelling zelfs aangrijpend, maar wel ten koste van de ironie die zo pertinent aanwezig is bij Vonnegut. Hij onderstreepte de paradox dat een Amerikaanse soldaat gespaard bleef van de vernietiging van een parel van een stad doordat hij onderdak kreeg in een leegstaand slachthuis, terwijl zijn 'vrienden', de geallieerden, die bombardeerden. De ironie: hij was niet in 'the wrong place', en kon zo berichten over de gruwel. Die paradox, en de bijhorende zwarte humor, die 'Slachthuis Vijf' tot zo'n bijzondere, maar sterke anti-oorlog roman maakten, blijven hier buiten beeld.

Ik zag de voorstelling dankzij ITALive – de streamingdienst die onder de leiding van Ivo van Hove er voor zorgt dat er belangrijke Nederlandse voorstellingen tot bij een breder publiek komen. De verfilming is alweer voortreffelijk. Het is een

nieuwe dimensie van de theaterervaring die we aan de coronaepidemie te danken hebben. Zo gaat dat.